№ 197 ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 10 — 1903 — ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 10 № 197

ԵՐԵՍՈՒՆՄԻԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ».
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆոն № 258.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի եւ տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խրատանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տելեֆոն № 258.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Խմբագրութեան կողմից. Երգերի հրատարակութիւնը.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Աւ. Ցագարէլու յիշատակին. Երկրորդ հանդուցեալ կան բժշկական ժողովը Պետերբուրգում. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ի՞նչ է կատարվում Մակեդոնիայում. Արտաքին լուրեր. — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ.—Մի գրական նորութիւն։

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

—

Մենք խնդրում ենք մեր այն բաժանորդներից, որոնք դեռ չեն լրացրել իրանց բաժանորդական վճարը, շտապեն ուղարկելու պակասորդը, որպէս զի լրագրի ուղարկելը չընդհատվի։

Մի քանի բաժանորդներ տեղափոխվելով իրանց բնական քաղաքից կամ գիւղից մի ուրիշ տեղ յայտնում են մեզ այդ տեղափոխութեան մասին շատ ուշ և կամ դրելով իրանց նոր հասցէն, չեն յայտնում նախկին հասցէն։ Այդ հանդամանքը առաջացնում է մեծ անյարմարութիւններ թէ իրանց՝ բաժանորդների և թէ խմբագրութեան համար, որովհետև լրագրի կանոնաւոր ստացումը խանգարվում է երկար ժամանակով։

Յայտնելով այդ մասին, խմբագրութիւնը խնդրում է բաժանորդներից դիւրացնել խմբագրութեան գործը և առաջն առնել թիւրիմացութիւնների, որոնք անախորժ են թէ խմբագրութեան և թէ բաժանորդների համար։

ԵՐԳԵՐԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

—

Խօսելով հայկական երաժշտութեան երգանակների մասին, մենք ասացինք, որ նա արդիւնք է բազմատեսակ ազդեցութիւնների։ Ուսումնասիրութիւնը, անկասկած, շատ բան կը պարզէ նրանց վերաբերութեամբ և հնարաւորութիւն կը տայ զտելու այն տարրերը, որոնք աւելի յատկանիշ են ազգագրական տեսակէտով։ Ուսումնասիրութիւնը հերթական պահանջ է և ցանկալի է, որ նրա իրագործութեան համար լուրջ ջանքեր գործ դրվեն։

Մի ուրիշ հանդամանք ևս հերթական հարցի բնաւորութիւն է ստանում։ Դա ընթացիկ երաժշտական ստեղծագործութեան հարցն է, որի մասին մենք կասենք այստեղ մի քանի խօսք։ Ինչպէս յայտնի է, իւրաքանչիւր ժամանակ ունի իր երաժշտութիւնը, իր երգեցողութիւնը։ Մի ժամանակ Երևանի և Վաղարշապատի կողմերից էին երգեր տարածվում ուրիշ տեղեր։ Մի կարճ միջոց սկսեցին երգեր գալ Դորպատի և Պետերբուրգի ուսանողութիւնից և յետոյ Թիֆլիսը տուեց մի քանի երգեր։ Աւելի ուժեղ էր այն երգերի տարածը, որ ամբողջ մի տասնեակ տարի և աւելի գալիս էին շարունակ Բօսֆորի ափերից։ Այնուհետև սկսեց կամաց-կամաց ոյժ ստանալ Ալէքսանդրապօլի կողմերի աշուղների երգասացութիւնը, իսկ վերջին տարիներում ժողովրդական ստեղծագործութիւնը՝ իր բնորոշ բառերով և եղանակներով։

Երգը հանդէս է գալիս և տարածվում է՝ բերանից բերան հաղորդվելով միւս տեղերին, սակայն շատ անգամ նա աղճատվում է և փոփոխութիւնների ենթարկվում ամեն մի նոր տեղում։ Այդ պատճառով զարմանալի չէ, որ մի և նոյն երգը զանազան տեղերում երգվում է տարբեր եղանակներով, նոր յաւելուածներով և անսպասելի ելևէջներով։ Սակայն դժուար չէ այնպէս կազմակերպել գործը, որ երգը մնայ անարատ, առանց աղճատումների և պահպանէ այն բնաւորութիւնը, որ նրան յատուկ է։ Անկասկած՝ երգը նօտագրելով և հրատարակելով, կարելի է նպաստել, որ երգը թէ տարածվի հեռաւոր տեղերում և թէ պահպանէ իր հարազատութիւնը։ Կեանքի մէջ մենք շատ անգամ նկատում ենք պահանջ ունենալու հայ երաժշտութեան ստեղծագործութեան արդիւնքները, բայց մինչև այժմ շատ քիչ փորձ է արված այդ պահանջին բաւարարութիւն տալու համար։ Մենք ուրախ ենք, որ հանդուցեալ Ռ. Կարա-Մուրզայի ժողոված և ձայնագրած երգերի հրատարակութիւնը մօտ է իր իրագործութեան և կը ցանկանալինք, որ նա ծնէր մի շարք ձեռնարկութիւններ նոյն բնաւորութեամբ։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՒ. ՑԱԳԱՐԷԼՈՒ ՑԻՇԱՏԱԿԻՆ

(Տարեդարձի առիթով)

—

Մէկ տարի որանից առաջ վրաց հասարակութիւնը հողին յանձնեց իր թանգագին զաւակներից մէկի—դրամատուրգ Աւ. Ցագարէլու մարմինը։ Դէպք է խոստովանվել, սա մեծ և զգալի կորուստ էր վրաց նորաբողբոջ բեմի և խղճուկ գրականութեան համար։

Դրականութիւնը իր ժամանակի զաւակն է և այդ պատճառով էլ կրում է իր ժամանակի բնորոշ գոյնը։ Վրաց թատերական գրականութիւնը և թատրոնը սկզբում կրում էին շաւաղութեան կնքագրանք. թատրոնը դաստիարակիչ հիմնարկութիւն չէր հասարակութեան համար։ Դրա պատճառը մի կողմից հասարակութեան զարգացման ասոր աստիճանն էր, իսկ միւս կողմից Գ. Էրիսթավի և Զ. Անտոնովի տաղանդը, որոնք կարողանում էին նկարագրել կեանքի արտաքինը, այն էլ հաբևանցօրէն։ Վրաց թատրոնը այս կերպարանքը կրեց 20 տարի։

Եօթանասնական թուականներին վրաց կեանքը զգալի առաջադիմութիւն արեց. առաջ եկան մի շարք լրագիրներ և ամսագրեր, առաջ եկան զանազան դրական շրջաններ և հոսանքներ, որի հետևանքն էր կրիտիկայի երևան գալը։ Հասարակութեան արթնանալը և գրականութեան զարգացումը այն հետևանքն ունեցաւ, որ միայն զուարճութիւն պատճառող թատրոնը չը կարողացաւ այլ ևս բաւարարութիւն տալ հասարակութեանը և սկսեցին թարգմանել ռուս և եւրոպացի գրողների գրուածքները, երևացին և ինքնուրոյն թատերագրողներ։ Երբ հասարակութիւնը հասկացաւ թատրոնի ճշմարիտ նշանակութիւնը, ժամանակակից առաջնակարգ անձնաւորութիւնները 1879 թ. հիմնեցին և մշտական խումբ, որի մէջն էր և հանգուցեալ Ցագարէլին իբր դերասան։

Վրաց թատրոնը իր իսկական դերի մէջ մտաւ 1880 թուականից, երբ երևացին մի շարք տաղանդաւոր դերասաններ, բայց թատերագրողներ սակաւ։

Վրաց դրամատուրգական գրականութեան մէջ նշմարվում է երկու շրջան. առաջին շրջանը սկսվեց Գ. Էրիսթավի և Զ. Անտոնովի կոմեդիաներով, իսկ երկրորդը—Դաւիթ Էրիսթավի «Սամշօբլօ»-ի փոխադրութեամբ։ Իբր աղբիւր բոլոր կոմեդիաների համար ծառայում են Գ. Էրիսթավի գրուածները. ամենքը նկարագրում են կեանքը որոտաքին կերպով, ամենքն աշխատում են ծիծաղ յարուցանել հանաքներով, լեզուի աղաւաղումով, այնպէս որ վրաց թատերական գրականութեան մէջ չէք գտնի իսկական գաղափարական կոմեդիա. իսկ միւս կողմից բոլոր պատմական դրամաները նմանողութիւն են Դ. Էրիսթաւի «Սամշօբլօ»-ին, և եթէ այս կեղծ դրամաները ազդում են, միայն շնորհիւ ազգասիրական զգացմունքի և ոչ թէ իրանց ներքին արժանաւորութեան։ Ահա թէ ինչպիսի պայմաններում է առաջ գալի Աւ. Ցագարէլին։

Սա մի երիտասարդ էր, գիւղական քահանայի որդի, վրաց սեմինարիան չաւարտած, բայց բնութիւնից օժտված ձիրքով և իւմօրով։ Ժողովրդից դուրս եկած զաւակը նուիրեց իրան ըստ չափու կարողութեան ժողովրդի բարքերի. ուսումնասիրութեանը, ունենալով իրան ուղեկից՝ հին չկոլայից—Գ. Էրիսթավին և Անտոնովին, իսկ նոր չկոլայից—տաղանդաւոր Գաբրիէլ Սունդուկեանցին, որի գրուածքները խաղացվում էին վրաց թատրոնում։ Այո, Աւ. Ցագարէլին Գ. Սունդուկեանցի լաւ հետևողն էր, կարելի է ասել՝ նրա աշակերտը։

Լինելով ուրախ, վաղուն երիտասարդ, աչքի առաջ ունենալով Սունդուկեանցի կոմեդիաներին և Գ. Էրիսթավի կնեազներին, սա կապում է այս երկու միջավայրը և նոյն թէ աշխատանը առաջ է գալի վրաց հասարակութեան առաջ իր անդրանիկ գրուածքով «Ինչ ասենք ես, էլ չես տեսնի», որի մէջ շատ աջող նկարագրում է մի շարք «զարաչուխալ» կինոանների տիպերը, իսկ միւս կողմից ճորտութեան իրաւունքներից չը հրաժարվող կնեազի տիպը։ Երևան եկաւ նոր գրող, որը առաջ բերեց նոր կեանքի հետաքրքրութիւն. վրաց հասարակութեան ուրախութեանը սահման չը կար. հասարակութիւնը և լրագրութիւնը ողջունեցին սրա երևան գալը և իւմօրով լիքը այդ պիեսի նել կայացմանը միշտ թատրոնը լիքն էր։

Ցաջորդ տարին հեղինակը տուեց իր երկրորդ գրուածքը—«Մաթիկո» անունով դրամատուրգիական, բայց այս պիեսը առաջինից թոյլ էր և հասարակութեան կողմից էլ սառն ընդունելութիւն գտաւ։

Զեռք բերելով աւելի փորձառութիւն, միւս տարի տալիս է «Խանում» կոմեդիան, որի պրոտոտիպն է Սունդուկեանցի «Խաթաբալայի» խամիերին։

Մնացած գրուածքներից աւելի աչքի ընկնողն է «Ցիմբիրելի» պիեսը, որը տեխնիկայի կողմից աւելի բարձր է միւսներից։ Այս պիեսում են կեանքը որոտաքին կերպով, ամենքն աշխատում են ծիծաղ յարուցանել հանաքներով, լեզուի աղաւաղումով, այնպէս որ վրաց թատերական գրականութեան մէջ չէք գտնի իսկական գաղափարական կոմեդիա. իսկ միւս կողմից բոլոր պատմական դրամաները նմանողութիւն են Դ. Էրիսթաւի «Սամշօբլօ»-ին, և եթէ այս կեղծ դրամաները ազդում են, միայն շնորհիւ ազգասիրական զգացմունքի և ոչ թէ իրանց ներքին արժանաւորութեան։ Ահա թէ ինչպիսի պայմաններում է առաջ գալի Աւ. Ցագարէլին։

Սա մի երիտասարդ էր, գիւղական քահանայի որդի, վրաց սեմինարիան չաւարտած, բայց բնութիւնից օժտված ձիրքով և իւմօրով։ Ժողովրդից դուրս եկած զաւակը նուիրեց իրան ըստ չափու կարողութեան ժողովրդի բարքերի. ուսումնասիրութեանը, ունենալով իրան ուղեկից՝ հին չկոլայից—Գ. Էրիսթավին և Անտոնովին, իսկ նոր չկոլայից—տաղանդաւոր Գաբրիէլ Սունդուկեանցին, որի գրուածքները խաղացվում էին վրաց թատրոնում։ Այո, Աւ. Ցագարէլին Գ. Սունդուկեանցի լաւ հետևողն էր, կարելի է ասել՝ նրա աշակերտը։

Լինելով ուրախ, վաղուն երիտասարդ, աչքի առաջ ունենալով Սունդուկեանցի կոմեդիաներին և Գ. Էրիսթավի կնեազներին, սա կապում է այս երկու միջավայրը և նոյն թէ աշխատանը առաջ է գալի վրաց հասարակութեան առաջ իր անդրանիկ գրուածքով «Ինչ ասենք ես, էլ չես տեսնի», որի մէջ շատ աջող նկարագրում է մի շարք «զարաչուխալ» կինոանների տիպերը, իսկ միւս կողմից ճորտութեան իրաւունքներից չը հրաժարվող կնեազի տիպը։ Երևան եկաւ նոր գրող, որը առաջ բերեց նոր կեանքի հետաքրքրութիւն. վրաց հասարակութեան ուրախութեանը սահման չը կար. հասարակութիւնը և լրագրութիւնը ողջունեցին սրա երևան գալը և իւմօրով լիքը այդ պիեսի նել կայացմանը միշտ թատրոնը լիքն էր։

Ցաջորդ տարին հեղինակը տուեց իր երկրորդ գրուածքը—«Մաթիկո» անունով դրամատուրգիական, բայց այս պիեսը առաջինից թոյլ էր և հասարակութեան կողմից էլ սառն ընդունելութիւն գտաւ։

Զեռք բերելով աւելի փորձառութիւն, միւս տարի տալիս է «Խանում» կոմեդիան, որի պրոտոտիպն է Սունդուկեանցի «Խաթաբալայի» խամիերին։

Մնացած գրուածքներից աւելի աչքի ընկնողն է «Ցիմբիրելի» պիեսը, որը տեխնիկայի կողմից աւելի բարձր է միւսներից։ Այս պիեսում

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻ ԳՐԱԿԱՆ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆ

„Բանբեր Գրականութեան և Արուեստի“. Գիրք առաջին։ Խմբագիր՝ Ն. Ադոնց, հրատարակիչ՝ Ա. Միլիքեան։ Պետերբուրգ, 1903։

—

(Շարունակութիւն)

Հայ էֆէնդիի այդ տիպին հակադրված է հայաստանցի մի պարզ և անվախ մարդ, Տոմուզ գիւղի Ցուսիկ քահանան։ Շատ հետաքրքրական է այս համակրելի տէրտէրի պատմութիւնը. տգիտութեան մէջ մեծացած, մի ողորմելի կրթութիւն ստացած երիտասարդ, նա հասնում է ինքնաճանաչողութեան, ինքն իրան կրթում է, պատրաստում է մի վառվռուն, յանդուգն գործիչ դառնալու համար։ Այնքան գեղեցիկ կերպով է պ. Արփիարեան բնորոշել էֆէնդիութիւնն ու ժողովրդական դասակարգը, որ մենք չենք կարող մի քանի մանրամասնութիւնների մէջ չը մտնել։

Հայրապետ էֆէնդին առաջին անգամ հանդիպում է հայաստանցի քահանային եկեղեցում։ Բարեպաշտ է, ի հարկէ, էֆէնդին։ Երեսուն տարի շարունակ նա ամեն կիրակի յաճախում է Օրթագեղի եկեղեցին, ուր մնում է պատարագի սկզբից մինչև վերջը, ուր ամեն ինչ խոնարհվում է նրա առաջ, ուր նա ժամաբարին փող է տալիս, աղքատներին ողորմութիւն է բաժանում, զանազանակի տուփի մէջ գրօշներ է ձգում և հիացմունք պատճառում։ Երեսուն տարվայ այդ խաղաղ ժամաբիրութիւնը խանգարում է Տէր-Ցուսիկը. նա գաւառից եկել է Գոլիս, պատրիարքարանից ուղարկվել է Օրթագեղի եկեղեցին և այդտեղ ժամանակաւորապէս քահանայութիւն է անում։ 1890 թուի օգոստոսի 9-ն էր։ Այդ օրը եկեղեցու ծննդեանմբութիւնն էր և հանդիսաւոր պատարագ մատուցանում էր Թաղի քարոզիչ եպիսկոպոսը։ Նրան ասպասաւորում էր դարձեալ քահանայ Տէր-Ցուսիկը։ Ինչպէս գիտէք, պատարագի արարողութեան մէջ կայ մի տեղ, երբ սարկաւագը սեղանից երգում է. «Աղաչեցութիւն եղբարց մերոց գերելոց և չնորհ առաջիկայ ժողովրդեանդ»։ Տէր-Ցուսիկը երգում է այդ կտորը մի առանձին շեշտով ու խոր զգացմունքով։ Հայրապետ էֆէնդին սարսափահար է դառնում այնքան, որ չէ կարողանում այլ ևս եկեղեցում մնալ։ Դուրս է գալիս մեռելի գոյն ստացած և քաշվելով եկեղեցու խորհրդարանը, ծանր մտածմունքների մէջ է ընկնում։ Ժամաւորների մէջ, ի հարկէ, անգին իրարանցում է։ Ինչ է պատահել, որ վեհափայլ էֆէնդին այդպէս զարհուրել է։ Թաղի երեսելիները գնում են խորհրդարան, սուրճ են խմում։ Հայրապետ էֆէնդին պատուիրում է ժամկոչին իմաց տալ պատարագիչ եպիսկոպոսին, որ չուտ վերջացնէ պատարագը և գայ իր մօտ։ Խորհրդարանում հաւաքված են «տզդի մեծամեծները». գալիս է եպիսկոպոսը, ապա և գիւղական քահանան։ Էֆէնդին սկսում է հարցուփորձը.

—Հրամանքդ որ տեղէն ես, տէրտէր, հարցուց, հատիկ հատիկ արտասանելով իւրաքանչիւր վանկ։

—Տոմուզ գեղէն, պատասխանեց տէր Ցուսիկ, առանց «ծառայ եմ, էֆէնդի» նախաբանին՝ որ պանդուխտներուն բերանը պարտաւորիչ էր։

—Տոմուզ գեղէն, հըմ, մրթմրթաց էֆէնդին քթին տակէն։ Ու բարձրաձայն.

—Է, հոս ալ գիտես ուր է։

—Սթամպոլ չէ։

—Հմ, աս ալ գիտես եղեր։ Աղէկ, աղէկ։ Է, Հասան փաշան ալ գիտես ով է։

Ուսերը վեր թոթուելով, երեսը պատին դարձուցած, պանդուխտը արհամարհանքով մը մրմռաց.

—Է, ես ինչ գիտնամ, ով է։ Ով կուզէ Թող ըլլայ։ Աշխարհիս երես չունէն շատ Հասան փաշայ կայ։

Եկեղեցականները սկսան մօրուքնին շոյել։ Էֆէնդին պատուաւորուեցաւ։ լսնկեկ Թաշկինակի մը օժանդակութեանը դիմել, արքայապիղծ յանդգնաբանութիւնը չը լսած ըլլալու համար։ Թաշկինակը ծալելով, շարունակեց ծանրութեամբ.

—Աս Հասան փաշան քու գիտցածներէդ չէ, տէրտէր։ Պէյրիկթաշի Հասան փաշան է։

Սպասնացայտ շեշտը զոր էֆէնդին «Պէյրիկթաշին» դարկաւ, թէև ժողովականներուն երեսները մթագնեց, բայց բնաւ նեղդրծել չէրուեցաւ Հայաստանի տէրտէրը վրա, որ մէլ աս անգամ պոռթկաց։

—Է՛, ես ինչ ընեմ, որ տեղինը կուզէ Թող ըլլայ։ Հասան փաշա մըն ալ մեր խաստպան կայ։ Եւ ամիրա, ես քեզի բան մը ըսեմ. առանկ սուրբ օրով մեծ մեղք է, պատարագէն ետքը անհաւատ չունեռուն անունները բերանիս առնելով ծոմերնիս ուրելը։

—Աս Հասան փաշան ան քու մէմլեքէթիդ Հասան փաշաներէն չէ, պոռաց դրեթէ։ Ու ձայնը ցածցնելով։

—Աս Հասան փաշան Նորին Վեհափառութեան աչքն ու ականջն է, սորվէ։

—Է, ինձի ինչ, ամիրա, ինչ կուզէ Թող ըլլայ, դիմադարձեց տէր Ցուսիկ, իր անհոգ արհամարհանքի շեշտովը։ Կուզէ աչքը ըլլայ, կուզէ ականջը, որ ծակը կուզէ Թող ըլլայ։

...—Ժողովուրդը գրգռող ան ինչ եղանակներ էին։ Լուրը հիմակ գնաց Հասան փաշային։ Ճուռնալ եղանք, ճուռնալ։

Ու հարիւր լսելի մրմունջով մը.

—Ան ինչ զազատութիւն էր, որ պոռացիր, տէրտէր։

Տէր Ցուսիկ առանց վարանումի պատասխանեց։

—Մեր հազարաւոր տարիներու աղօթքներն են. մեր սուրբ հայրապետներուն գրած ծէսերն են։ Ի՞նչ, աս ժամը հայ քրիստոնէի ժամ չէ։

—Ան երանելիները ուրիշ ատեն կապ-

Մաղութեանի տիպի մէջ դուք կը տեսնէք Զիմզիմովին, իսկ «Պէպօի» մէջ—Կակուլուն։

Մէկ խօսքով Աւ. Ցագարէլին չը հեռանալով Գ. Էրիսթաֆովից, ըստ չափու կարողութեան մօտենում է Գ. Սունդուկեանցին. սա մանում է նոյն խաւերը, որա պիեսի գործող անձնաւորութիւնները նոյն հայ չրջանիցն են։

Բայց մօտենալով Գ. Սունդուկեանցին, Ցագարէլին չէ կարողանում ըմբռնել էականը. սա թղթի է անցկացնում թատերական կերպով աչքի ընկնող կենդանի մարդկանց, բայց չէ կարողանում թափանցել նրանց ներքին աշխարհը, չէ կարողանում ուսումնասիրել նրանց հոգեբանութիւնը, չէ կարողանում զննել, անալիզ անել, չէ կարողանում պահպանել կոմեդիայի ներքին կապը, այլ տալիս է լուսանկարչական պատկերներ. մէկ խօսքով սա չէ կարողանում առել բարքերի բարձր կոմեդիա, այլ տալիս է մի շարք իրար հետ արհեստական ձևով կապած տեսարաններ. սրա հերոսները չեն մարմնացած տիպեր, ինչպէս Գ. Սունդուկեանցի կամ Օստրովսկու տիպերն են։

Բայց, այնուամենայնիւ, Աւ. Ցագարէլին վրաց թատերական գրականութեան մէջ նշանաւոր և պատուաւոր տեղ է բռնում. սա մի ասպիսան բարձր է Գ. Էրիսթաֆովից. սա տալով իր ուրախ ֆարս-կոմեդիաները, նշանաւոր քայլ արեց դէպի առաջ թատերական գրականութեան մէջ, մտցնելով իր պիեսներում կոմեդիայի նոր պայմանները և այս կողմից սա հանդիսացաւ առաջին պիոնէր վրաց թատերագրութեան մէջ։ Անկասկած սա էլ կունենայ հետևողներ, որոնք ասպիսանաբար կը մօտենան իսկական կոմեդիային։

Հանգուցեալ Ցագարէլին, բացի ինքնուրոյն գրուածքներից, ունէր և բազմաթիւ ազգ փոխադրութիւններ ռուսերէնից, որոնց չէ կարելի զանազանել ինքնուրոյն գրուածքներից։

Սրա հեղինակութիւնների և թարգմանութիւնների լեզուն վերին ասպիսանի սահուն և կոկիկ է, սրա գրուածքների աղն է իւմորով լիքը բառախաղը։ Հանգուցեալի վերջին գրուածքը—«Միաձայն» ասելի թոյլ էր, քան առաջինները։

Հանգուցեալը մեծ ժողովրդականութիւն էր վայելում Կովկասի վրաց հասարակութեան մէջ իբրև գրող. նրա մահը մեծ ցաւ պատճառեց Կովկասի հասարակութեան բոլոր խաւերին, որոնք ճանաչեցին հեռագիրներով, յայտնելով իրանց ցաւակցութիւնը։

Աւ. Ցագարէլու գրուածքների չնորհիւ վրաց հասարակութիւնը ասելի տերտ կապով կապվեց թատրոնի հետ. սրա չնորհիւ թատրոնը ասելի խորը արմատ գցեց ժողովրդի սրտի մէջ և դարձաւ ազգային հիմնարկութիւն։

Վրաց գրողներից ոչ մէկը չէր վայելում Ցագարելու նման ժողովրդականութիւն և այդ պատճառով էլ սրա անունը կը մնայ կենդանի վրաց հասարակութեան և թատերական գրականութեան մէջ։

Գ. Միրաղեան

ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՄԱՌՈՒՍԱԿԱՆ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳՈՒՄ

—

Ժողովների պարապմունքները սկսվեցին Սկսվեցին շատ չոր ու ցամաք և անհետաքրքիր։ Բայց դա միայն սկիզբն էր, երբ ժողովներում դեռ հասարակական-կուլտուրական հարցեր չէին յարուցվել։

Այսօր, սեպտեմբերի 8-ին, Ժելեզնովոդսկում կայացաւ բաղնիքների վերաբերեալ սեկցիայի ժողովը։ Ժողովը շատ բազմամարդ էր։ Նախագահում էր ժողովին տեղական բժիշկներից մէկը՝ պ. Կարիլինը։

Առաջին զեկուցումը կարդաց բժ. Լիխանով՝ «О кумысолеченіи на Кавказѣ»։

Այդ զեկուցումը բաւական հետաքրքրական կարծիքներ յարուցեց։ Այսպէս, օրինակ, բժ. Գլազոին, որ յատկապէս վիներական հիւանդութիւններն է ուսումնասիրել, բաւական երկար և խիստ հետաքրքրաշարժ կերպով զեկուցեց ժողովին, որ կումիսը հիանալի հետևանքներ է տալիս հնացած սիֆիլիսի բժշկութեան մէջ։ Բժ. Լիխանին իր զեկուցման մէջ շեշտում էր այն կէտի վրա, որ կումիսը մեզանում պատրաստում են հասարակ, ագէտ, ոչ մի գիտական և բժշկական պատրաստութիւն չունեցող թաթարները։ Ժողովը ակրբունքով համաձայն լինելով բժ. Լիխանինի հետ, վճռեց ամեն տեղ կուրսներում, ուր կումիս է պատրաստվում հիւանդների համար, ունենալ բակտէրիոլոգիական կայարաններ։

Չեմ կարող անուշադիր թողնել այն անտարբերութիւնը, որ արաւ բժ. Լիխանինի զեկուցումը։

Ինքը զեկուցանողը տեղացի բժիշկներից է, ինքն ունի կումիսի գործարան և մի է նոյն ժամանակ իր զեկուցման մէջ գովում էր իր կումիսը, ասելով, որ իր կումիսը ամենալաւն է և ամենաօգտաւէտ հետևանքներ առաջ բերողը։

Երկրորդ զեկուցում անողը նոյնպէս տեղական բժիշկներից մէկն էր, բժ. Լիբով։

Բժ. Լիբով կանանց հիւանդութիւնների բուժիչ է և իր բէֆերատում ապացուցանում էր, որ հանքային ջրերը հիանալի հետևանքներ են առաջ բերում յղի կանանց վրա, ուստի առաջարկում էր իր ընկերակիցներին Կովկաս ուղարկել բոլոր յղի կանանց...

Այդ բէֆերատն էլ շատ վէճերի ասիթ տուեց։

Զարմանալի կարծիքներ յայտնեցին մի քանի բժիշկներ։ Այսպէս, բժիշկներից մէկը յայտնեց, որ ինքը յղի կանանց բժշկում է 42 տաքութիւն ունեցող վաննաներով և ցեխով... Մոսկվայի համալսարանի պրիվատ-դոցենտ և ջրերում պրակտիկայով պարապող պ. Ֆէդչենկով վերկացաւ և յուզված բողոք յայտնեց իր ընկերներին, ասելով որ յղի կանանց այդ տեսակ խիստ միջոցներով, ինչպէս հանքային ջրերով և ամենաբարձր տաքութեան հագցրած վաննաներով բժշկելը, ուղղակի յանցանք է հանդարտում։

Մեծ հետաքրքրութիւն և ջերմ վիճաբանութիւն յարուցին բժ. Զեչոտի և պ. Թրաուբէի զեկուցումները, որոնք երկուսն էլ մի և նոյն նիւթին էին վերաբերում, այն է «Արտաքնալ կամ ձրի բժշկութիւնը կովկասեան հանքային ջրերում»։ Թէ պ. Զեչոտը և թէ պ. Թրաուբէն հետևեալ կէտերը առաջ բերին։

1) Ձրի բժշկվող հիւանդների թիւը խիստ քանչիւր տարի մեծ չափերով աւելանում է։

2) Գալիս են Կովկաս այնպիսի հիւանդներ, որոնց անկարելի է բժշկել հանքային ջրերով։

3) Զքաւոր հիւանդների համար հարկաւոր յարմարութիւններ՝ բնակարան, ճաշ և ուրիշ պէտքեր բացակայում են։

4) Բոլոր այդ հիւանդները բժշկվում են գրասպաների վարչութեան բժիշկների մօտ, որոնց թիւը սահմանափակ լինելով, անկարող են կանոնաւոր հետևել իրանց հիւանդների բժշկութեան։

5) Շատ անգամ միջոց ունեցողները առնում են ձրի բժշկելու իրաւունք, որովհետև նրանց նիւթական միջոցների բաւարարութեան մասին վարչութիւնը անկարող է հարկաւոր տեղեկութիւններ ունենալ։

Այդպիսով, պ.պ. զեկուցանողների կարծիքով, արտաքնալ բժշկութիւնը հարկաւոր և օգտաւէտ հետևանքների չէ հասցնում, գլխաւորապէս և յատկապէս այն պատճառով, որ հիւանդների առաւար մեծամասնութիւնը զուրկ է որ և է նիւթական միջոցներից և ապրում է առողջապահական և բժշկական պահանջներին հակառակ պայմաններում։

Տեղական բարեգործական ընկերութիւնը և Կարմիր խաչի կոլոնիան այնքան միջոցներ չունեն, որ կարողանան պատապարելու այդ բոլոր միջոցներից զուրկ հիւանդներին։

Ժողովում հարց յարուցվեց դիմել բոլոր գեմստվոներին, քաղաքային վարչութիւններին և մասնաւոր հիմնարկութիւններին, խնդրելով օգնել և նպաստել Կարմիր Խաչի կոլոնիային աւելի ընդարձակելու իր միջոցները։

Նոյն ժողովում երիտասարդ բժ. Ֆրենկէլ յարուցեց հարց հրէաների մասին։ Յայտնի է, որ հրէաները իրաւունք չունեն կովկասեան հանքային ջրերում բժշկվելու։ Ֆրենկէլ առաջարկեց խնդրել, որ վերացվի այդ արգելքը։ Առաջարկը ժողովի կողմից ընդունվեց բուռն ծափահարութեամբ և մտցվեց արձանագրութեան մէջ՝ միջնորդել ուր հարկն է հրէաներին թոյլ տալու բժշկվել կովկասեան հանքային ջրերում։

Ժողովը սկսել էր իր պարապմունքները ժամը 10-ին և վերջացրեց երեքին։

Բոլոր հանդիսականները հանքային ջրերի դիրեկտորից հրաւիրվեցան նախաճաշի. նախաճաշից յետոյ խումբ խումբ բոլոր հանդիսականները, տեղական բժիշկների առաջնորդութեամբ, ցրվեցան պարկում նայելու վաննաները և հանքային աղբիւրները։

Արդէն գիշերվայ ժամի ինն էր, երբ յաուկ արտակարգ գնացքով վերադարձանք Պետերբուրգ։ Ժողովի հետևեալ նիստը նշանակված է Իսաենտուկիում, պրոֆէսոր Գալլովի նախագահութեամբ։

Ե. Գենջեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

«Правительственный Вѣстникъ»-ում տպագրված է հետևեալ կառավարչական հաղորդագրութիւնը. «Օգոստոսի 29-ին Գանձակում տեղական հայերի մի խումբ անկարգութիւններ կատարեց 1903 թուականի յունիսի 12-ին տեղի ունեցած Բարձրագոյն հրամանի առիթով հայոց եկեղեցական կալուածները քաղաքացիական իշխանութիւններին յանձնելու վերաբերմամբ։ Կանչված զօրքերի վրա հայերը սկսեցին քարեր գցել և վիրաւորեցին երեք զինուորներ։ Անկարգութիւնները դադարեցնելու համար զօրքերը ստիպված էին գործ դնել հրազէնք, որից յետոյ ամբոխը ցրվեց, թողնելով անկարգութիւնների տեղում 7 ոստանվածների և 27 վիրաւորվածների։—Օգոստոսի 31-ին, Թիֆլիսում, պատարագից յետոյ հայոց մայրեկեղեցում, հոգևորականութիւնը եկեղեցու գաւթում, երկու հազար հոգուց բաղկացած ամբոխի ներկայութեամբ, հոգեհանգիստ կատարեց այն վեց անձերի յիշատակին, որոնք ոստանված էին Գանձակում այնտեղի հայերի յարուցած անկարգութիւնների ժամանակ։ Հոգեհանգստից յետոյ Տէր-Աբրահամեան քահանան նղովք կարդաց եկեղեցական կալուածների առման համար։ Նոյն այդ ժամանակ ցրվում էին յեղափոխական կոչեր։ Ամբոխը աղաղակում էր, գցում էր քարեր և մօտաւորապէս 40 անգամ հրազէնք պարպեց ոստիկանութեան պաշտօնեաների վրա։ Վերջինները պատասխանում էին օդի մէջ հրազէնք արձակելով, որի ժամանակ սակայն մի քանի հոգի ամբոխից վէրքեր ստացան։ Մի բանտ մահացու վէրք ստացաւ։ Ոստիկանական պաշտօնեաներից մի քանի հոգի թեթև վէրքեր ստացան քարերով, մէկը սպանվեց։ Անկարգութիւնների տեղը կանչվեցին կազակներ, որոնք և ցրվեցին ամբոխը՝ ձերբակալելով անկարգութիւններ սկսողներին, որոնց թւում է Տէր-Աբրահամեան քահանայինն։»

—

Մեզ հաղորդում են, որ Թիֆլիսի Ներսիսեան դպրոցում ուսման կանոնաւոր ընթացքը կը սկսվի հետևեալ երեքշաբթի, սեպտեմբերի 16-ին։

—

Մեզ հաղորդում են, որ օգոստոս և սեպտեմբեր ամիսների երաշտութեան պատճառով, տափարակներում լաւ չէ զարգանում այն բուսականութիւնը, որ պէտք է իբրև ձմեռվայ արօտատեղ ծառայէ տափարակներում ապրող գիւղերի խաշինների համար։

—

Մայրաքաղաքի լրագիրները հաղորդում են, որ հարկային տեսչութեան վարչութիւնը ֆինանսների մինիստրութիւնից դուրս է հանվում և յանձնվում է ներքին գործերի մինիստրութեան իրաւասութեանը։

—

Ներքին գործերի մինիստրութեան մէջ հարց է բարձրացրած հիմնելու մեծ քաղաքներում ուղղիչ արհեստանոցներ՝ արհեստաւորական այն աշակերտների համար, որոնց վատ վարքը անկարելի է ուղղել վարպետի անակամ միջոցներով։

—«Նիտաէ, տէրտէր, լիտաէ, չարաւնակեց էֆէնտին։ «Զինուորական մանկանցը» բուսելու չէ։ Հայոց մէջ «զինուորական մանկունք» չը կայ, չըլլար։ «Ասոնց մանուկը որ զինուորական ըլլայ, հապա մեծը ինչ պիտի ըլլայ» կրսեն ետքէն։ «Որ առաւ տուցէ սրով անկցի». բերանիս ամաւ ամաւ ձայնով «զինուորեալ» առնենք նէ, ետքէն բերանիս ալ «զինուորեալով» կը գոցեն, հա։ Չը լսուի, չը լսուի։

Այս անգամ գիւղացի քահանան չէ դիմանում և վեհաշուքին ցոյց է տալիս, որ նրա գործը չէ այդպիսի օրբաղրութիւններ անելը։ Հայրապետ էֆէնդին էլ իր իշխանութիւնն է ցոյց տալիս, տէրտէրը իր հայրենիքն է ուղարկվում, իսկ Պոլսի լրագիրների «աղգային լուրերի» բաժնի մէջ տպվում է հետևեալը.

«Յունիսի ամսուն քահանայ մը, Տոմուզ գեղէն, որ առժամաբար Օրթագեղի եկեղեցին խբրկուած էր, հոն իր գեղին անունը արդարացնող բնաւորութեամբը՝ թաղը տակն ու վրա կընէր։ Վասն. Հայրապետ էֆէնդին, պէտք եղած դիտողութիւնները պատրիարքարանին հաղորդած ըլլալով, այդ խառնակիչը, ըսենք չը քահանան, երէկ բարապաններուն հսկողութեամբը Մախուսէի չոգենաւը դրուելով, իր երկիրը խբրկուեցաւ, Սամսունի ճամբով։

Եւ չը պէտք է կարծել թէ Հայրապետ էֆէնդին օրվայ դէպքերի աղդեցութեան տակ էր այսպէս դառնալ։ Նա հին պահպանողական էր, հին աղդասէր։ Ներսէս պատրիարքին էլ խրատել էին։ Հիմակ դարը ուրիշ դար է։ Սուրբ հայրապետները, ժեռնինք նէ, անդին հոգիներնուս փրկութեանը կօգնեն. ասոնց մեզ չեն ապատեր։

Ու ինքզինքը զսպելով հարցուց.

—Դուն հոս մնալու եկար։

—Այնպէս է. ասոնց մը մնալու եկեր եմ։

—Է՛, մնալու եկեր ես նէ, ան քու Տոմուզ գեղդ մոռցիր դէ։ Աստուծով նորէն գեղդ երթաս նէ, հոն ինչ կուզես նէ, ան եղիր։ Հոս հէմ քեզի կրնես, հէմ մեզի։ Հոս քաղաքագէտ ըլլալու է... Եւ ամենէն աւելի նախանձախնդիրն եմ եկեղեցական արարողութիւններու, բայց «հարկը օրէնքը կը լուծէ» ըսեր են։ Ու դառնալով մէս եկեղեցականներուն, աւելցուց.

—Ես քիչը կրսեմ, դուք շատը հասկցէք։

Բայց ինչպէս ընելու է, էֆէնդի, հարցուց աւագ երէցն ամուշութեամբ։

—Ինչպէս ընելու է. հիմակ ըսեմ, պատասխանեց էֆէնդին, ու տէր Յուսիկին դառնալով, իր հրահանգները տուաւ.

—Սա «աղ»-ն բերնէդ կամացուկ մը կը հանես, հազալով մը։ Մարդ ենք, հազերնիս կը բռնէ. ան ալ մեղք չէ եւ։ «Զաղ»-ը կուտես։ Կուտես, տէրտէր, կուտես, չէ նէ ան մեզի կուտէ։ «Ներարց մերոց»-ին հազդ քիչ մը կանցնի։ «Գերելոց»-ին վրայէն, լափտարով. Էֆէնդիմ, գերելոց ըլլալ չեն ուզեր նէ, թող խելքենին գլուխին կենան։ Փառք Աստծու, մենք ալ հայ քրիստոնեայ ենք, մեզի ինչու գերելոց չեն ըներ։ Էֆէնդի։

—Անանկ է ես, անանկ է ես, ձայնեց նորէն աշխարհականներու խմբերգը միանուագ. ու բարեխրատն ալ չարունակեց.

—Եւ չնորհ յաստիկայ»-ին եկար մի, քեզի խաւսամ խուլամ իդ-ին, պուռա ու պուռա, կուզես նէ Թող Ճանդ Շնորհք էֆէնդիին տունը հասնի։

Հայրապետ էֆէնդիի վախերն ու ապդաշէն խրատները այսքանով չեն վերջանում. Շարունակ մտքի մէջ պահելով այն տեղ իրականութիւնը, որ Պէշիկթաշում Հասան փաշա կայ, նա մի օր դարձեալ վրդովվում է, դարձեալ բորբոքվում։ Այս անգամ Յուսիկ քահանան արդէն պատարագիչ է։ Վսեմափայլ էֆէնդին մնացել է մինչև պատարագի վերջը, չէ նկատել մի առանձին ապառնացող, հիմքեր քանդող ապարք այդ գիւղական քահանայի նոզմից և նոյն իսկ բարեհաճ արտատդրութիւն ունի դէպի նրան։ Բայց ահա քահանան պատարագի վերջում իջնում է սեղանից, կարդալով «Որ օրհնեա» աղօթքը։ Էֆէնդին չանթահարվում է. նա գտել է երկիւղի, ահեղ ապառնալիքների ուրիշ առիթներ։ Ժամը վերջանալուց յետոյ դարձեալ գիւղական քահանան եկեղեցու խորհրդարանի մէջ յանդիմանութիւններ ու խրատներ է լսում էֆէնդիից. դարձեալ ներկաները հաստատում են, որ շատ ճիշտ է խօսում վսեմաշուքը։ Հայրապետ էֆէնդին ասում է, որ քահանան իր գիւղի «Որ օրհնեա»-ն է ասել, մինչդեռ պարտաւոր էր Օրթագեղի «Որ օրհնեաը» ասել։ Եւ երբ քահանան ու նոյն իսկ եպիսկոպոսը պատասխանում են, թէ հայոց եկեղեցու մէջ մի հատ «Որ օրհնեա» կայ, այն էլ բոլոր տեղերի համար, քաղաքագէտ էֆէնդին ասում է.

—Մէկ է, երկուք չէ, ես ալ գիտեմ, սրբրբաղան, բայց երկուք ընելու է, չէնէ մենք երկու կորը կըլլանք։

Եւ սկսում է բացատրել թէ տէր-Յուսիկի արտասանած «Որ օրհնեա»-ը ինչեր ու ինչեր էր պարունակում իր մէջ։

—Ամէն կիրակի «Որ օրհնեա»-ը կրսէին,—ասում է էֆէնդին գիւղական քահանային,—բայց մէկը ես չեմ, և ոչ իսկ ուշադիր էի թէ ասկը ինչ միտք բանի կայ։ Աղօթք մըն էր, կամացուկ մը կրսուէր կը լմնար։ Ասիկայ տուն անցեալ կիրակին «ազատութիւնը» դարձուէիր։ «Որ օրհնեա»-ը կամացուկ սկսելուդ, ես ալ քեզի կը մեղքնայի կոր որ շատ յոգներ ես, ձայնդ չելլար։ Մէյ մըն ալ «Թագաւորաց քրիստոնէից»-ին վրայ անանկ մը զարկիր որ մէկէնիմէկ ցնդուեցայ։ Ու ասիկայ բաւական չէր. «զինաւորեալ մանկանց»-ին ձայն մ՛ ձդեցիր, ձայն մը ձգեցիր որ մինչև՞ Պէշիկթաշ հասաւ։

Այնուհետև էֆէնդին խրատներ է տալիս թէ իր Թաղի եկեղեցում ինչպէս պիտի ասվի այդ աղօթքը։

—«Որ օրհնեա զայնսսիկ»-ը ուզածիդ պէս ըսէ։ Աստուած ամենուն ալ Աստուածն է. հրէիցն ալ, հեթանոսացն ալ։ Առաքեալը ասանկ կրսէ։ Բայց «Թագաւորաց»-ը եկաւ մի, քիչ մը յոգնութիւն կտանես։ Շունչ առ, մեղք ես։ Մէյ մը հազա. ու կամացուկ մը «քրիստոնէից»-ը կը զատես «Թագաւորաց»-էն։... «Զինաւորեալ մանկանց»-ին համար մի...

—Է, հապա, քսա տէրտէրը հեգնօրէն։

—Լիտաէ, տէրտէր, լիտաէ, չարաւնակեց էֆէնտին։ «Զինաւորեալ մանկանցը» բուսելու չէ։ Հայոց մէջ «զինաւորեալ մանկունք» չը կայ, չըլլար։ «Ասոնց մանուկը որ զինաւորեալ ըլլայ, հապա մեծը ինչ պիտի ըլլայ» կրսեն ետքէն։ «Որ առաւ տուցէ սրով անկցի». բերանիս ամաւ ամաւ ձայնով «զինաւորեալ» առնենք նէ, ետքէն բերանիս ալ «զինաւորեալով» կը գոցեն, հա։ Չը լսուի, չը լսուի։

Այս անգամ գիւղացի քահանան չէ դիմանում և վսեմաշուքին ցոյց է տալիս, որ նրա գործը չէ այդպիսի օրբաղրութիւններ անելը։ Հայրապետ էֆէնդին էլ իր իշխանութիւնն է ցոյց տալիս, տէրտէրը իր հայրենիքն է ուղարկվում, իսկ Պոլսի լրագիրների «աղգային լուրերի» բաժնի մէջ տպվում է հետևեալը.

«Յունիսի ամսուն քահանայ մը, Տոմուզ գեղէն, որ առժամաբար Օրթագեղի եկեղեցին խբրկուած էր, հոն իր գեղին անունը արդարացնող բնաւորութեամբը՝ Թաղը տակն ու վրա կընէր։ Վասն. Հայրապետ էֆէնդին, պէտք եղած դիտողութիւնները պատրիարքարանին հաղորդած ըլլալով, այդ խառնակիչը, ըսենք չը քահանան, երէկ բարապաններուն հսկողութեամբը Մախուսէի չոգենաւը դրուելով, իր երկիրը խբրկուեցաւ, Սամսունի ճամբով։

Եւ չը պէտք է կարծել թէ Հայրապետ էֆէնդին օրվայ դէպքերի աղդեցութեան տակ էր այսպէս դառել։ Նա հին պահպանողական էր, հին աղդասէր։ Ներսէս պատրիարքին էլ խրատել

ներով։ Այդ, իսկ ուղղիչ արհեստանոցների կազմակերպութեան պարտականութիւնը պէտք է դրվի արհեստաւորական ուսումնարանների վրա։

—

Կառավարչական շրջաններում հարց է բարձրացած աղտանքների մշակման կանոնադրութիւնը լրացնելու այնպիսի կանոններով, որոնք աւելի ոյժ կերպով ձեւակերպէին բանւորների պարտաւորութիւնը աղտանքներում։

—

Մեզ հաղորդում են, որ Աղթաքլիա կայարանում կառուցվել են և շարունակում են կառուցվել մի շարք բնակարաններ այն պաշտօնեաների համար, որոնք պէտք է բնակվեն այդտեղ կերօսին-անոքի կայարանում ծառայելու համար։ Աղթաքլիան շատ յարմար տեղ է այգեգործութեան համար, բայց ջուր քիչ ունի ոռոգման համար։ Այժմ որոնում են միջոցներ թէ խմելու և թէ ոռոգելու ջրի քանակութիւնը աւելացնելու համար։

—

Ֆինանսների մինիստրութեան գիտական կոմիտէում ներկայումս գանվում են 43 միջնորդութիւններ, որոնցով թոյլատրութիւն է խնդրվում բանալու տեսակական նոր ուսումնարաններ։ Այդ թւից 13 միջնորդութիւն ստացված են Վարչավայի շրջանից։

—

Մեզ հաղորդում են, որ այս տարի վերջացաւ Դարբի նահանգի լեռնային արօտների ուսումնասիրութիւն գործը։ Վերջին ուսումնասիրութիւնը տեղի ունեցաւ այս ամառ Օլթիի գաւառում։ Ուսումնասիրութեան արդիւնքը և հողերի պլանները պէտք է ներկայացվեն երկրագործութեան մինիստրին։

ԱՐՑԱՓԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԻՆՉ Է ԿԱՏԱՐՎՈՒՄ ՄԱԿԵԴՈՆԻԱՅՈՒՄ

Թիւրքիան պատերազմ է ուզում։ Ինչպէս երեւում է, Թիւրքիայի պատերազմական տրամադրութիւնը հետզհետէ աւելի ու աւելի զօրեղանում է։ Գատրատութիւնները տենդային արագութեամբ շարունակվում են։ Զինւորական մինիստրը պատերազմ է ուզում և նոյն իսկ հրաման է տուել զօրավարներին, որ նրանք օգտվեն լուսնկայ գիշերներից, անցնեն բոլգարական սահմանը և այդպիսով ապատամբների քամակից յարձակում գործեն։

Եթէ ճիշդ լինի այդ տեղեկութիւնը, այն ժամանակ շատ մեծ բարդութիւններ են առաջ գալու, որովհետեւ Բոլգարիան ոչ մի դէպքում թոյլ չի տայ Թիւրքական զօրքին իր հողի վրա ոտք դնելու։ Այդ դէպքում պատերազմն անխուսափելի է, մանաւանդ որ Բոլգարիայում այդ առիթով արդէն շատ մեծ խլրտում է սկսվել։

Բայց արդեօք Թիւրքիան կարողանալու է յաղթել այդ պատերազմում։ «Temps»-ի տեսակետով, այժմ Թիւրքիայում ճիշդ այնպիսի տրամադրութիւն է տիրում, ինչպէս Թիւրք-յունական պատերազմից առաջ։

Սակայն միամտութիւն կը լինի ենթադրել, թէ այս անգամ էլ այդ տրամադրութիւնը նոյն դրական հետեւանքն է ունենալու։ Բոլգարիան Յունաստան չէ և ոչ էլ բոլգարները վախկոտ ու թուլամորթ յոյներ։ Թիւրքիան այժմ չէ կարողանում ընկճել միայն ապատամբ մակեդոնացիներին։ Կը կարողանայ նա, արդեօք, յաղթել, եթէ մակեդոնացիների հետ միացած լինի և բոլգարական ամբողջ զօրքը։

Շատ կասկածելի է...

ԱՐՑԱՓԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Բալկանեան թերակղզու վրա տիրող վիճակը մեծ անհանգստութիւն է պատճառում Իտալիային։ Այդ երկրի համար անտարբեր նշանակութիւն ունի մակեդոնական և ալբանական հարցերի այս կամ այն լուծումը և իտալական ժողովուրդը յայտնապէս իր համակրութիւնն է արտայայտում Մակեդոնիայի ազատութեան գործին։ «Messagero» լրագիրը պահանջում է, որ Իտալիան միւս պետութիւնների հետ միասին պատերազմական միջամտութիւն գործէ, ուղղակելով նաւատորմ, վերականգնելու համար կարգը։ Մովային մինիստր Մորինը այցելեց մինիստր-նախագահ Ցանարդէլլիին՝ Բալկանեան հարցի մասին խորհրդակցելու։ «Tribuna» լրագիրը այն միտքն է յայտնում, որ նաւատորմի ուղարկելը Թիւրքաց ջրերը, մեծ պետութիւնների հետ համաձայնութեամբ, չի հակասի Իտալիայի քաղաքական ծրագրին, նրա ձգտումներին և ազգային զգացմունքներին։ «Giornal d'Italia» հաստատում է, որ Մորինի բանակցութիւնները Ցանարդէլլիի հետ վերաբերում են ոչ միայն նաւատորմ, այլ և ցամաքային զօրք ուղարկելուն։ Արդէն մի քանի օրերի ընթացքում ծովային և զինւորական մինիստրութիւնների մէջ շտապ պատրաստութիւններ են կատարվում։ Իտալական դիպլոմատական շրջաններում յամառ կերպով լուր է պատում, որ շուտով իտալական մինիստր-նախագահ Ցանարդէլլի մտադիր է առաջարկութիւն անել մեծ պետութիւններին՝ դադարել եւրոպական կոնցերտ հետեւել ծրագրով. 1) Կոնցերտը պէտք է լուծէ ոչ միայն մակեդոնական, այլ և հին-սերբիական, ալբանական և հայկական հարցերը. 2) բալկանեան երկիրները պէտք է պատկանեն բալկանեան ժողովուրդներին. այդ պատճառով մեծ պետութիւնները իրաւունք չունեն պահանջել իրանց համար հողային գրաւումներ Բալկանեան թերակղզում. 3) բալկանեան պետութիւնները—Ռումինիա, Սերբիա, Յունաստան, Զերնոգորիա (Բոլգարիայի մասին չէ խօսում, որովհետեւ նա վատալ իշխանութիւն է) պէտք է նոյնպէս հրաւիրվեն կոնցերտին մասնակցելու մեծ պետութիւնների հետ միասին. 4) կոնցերտին պէտք է հրաւիրվեն մակեդոնական այժմեան շարժման ներկայացուցիչները և պաշտպանները։

—Վիէննայի լրագիրները յամառութեամբ կրկնում են այն լուրը, թէ Սերբիայի թագաւոր Պետրը կամենում է հրաժարվել գահից յօգուտ իր որդու։ Թագաւորը, իբր թէ, հասկանում է, որ արքայական օֆիցէրների հարցի այժմեան դրութեան մէջ նրան անհնարին է պահպանել գահը։ Նա ինքն չէ կարող որ և է միջոց ձեռք տանել յիշեալ օֆիցէրների դէմ, որոնք, այսպէս ասած, նրան «թագաւոր են դարձրել»։ Ուրիշ բան է եթէ թագաւոր լինի ժառանգը, որը ոչ մի պարտաւորութիւններով կապված չէ դաւադիրների հետ։ Իր հրաժարումը Պետր թագաւորը կապում է Ռուսաստանի հետ. եթէ Ռուսաստանը կը հրաժարվի Պետր թագաւորին յայտնած յոյսից՝ թէ արքայազնութեան հեղինակները արժանաւոր պատիժ կը կրեն, այն ժամանակ թագաւորը կը մնայ իր իշխանութեան մէջ և կաշխատէ խաղաղացնել երկու թշնամի կուսակցութիւնները։ Հակառակ դէպքում նա կը հրաժարվի գահից յօգուտ որդու և կը նշանակէ խնամակալութիւն, որը և միջոցներ ձեռք կառնէ դաւադիրների վերաբերմամբ։

—«Pol. Corr.» լրագրում տպված է մի յօդուած, որ բնորոշում է Ֆրանսիայի քաղաքականութիւնը։ Այդ յօդուածին նայելով, Ֆրանսիական կառավարութիւնը տրամադիր չէ փոխել իր մինչև այժմ բռնած ընթացքը այն սորից, երբ Ռուսաստանը և Աւստրիան ձեռնարկեցին մշակել ռէֆորմների ծրագիրը և հսկել նրանց գործադրութեան վրա։ Ֆրանսիական կառավարութիւնը բաւականացաւ ուղարկել երկու աւելորդ նաւ Թիւրքաց ջրերը։ Բոլգարները, թէ Բոլգարիայում և թէ Մակեդոնիայում, չեն կարող յոյս ունենալ, որ Ֆրանսիան կը պաշտպանէ նրանց յեղափոխական ձեռնարկութիւնը։ Պարիզում շարունակում են յոյս տածել, որ իրերի դրութիւնը այնքան չի բարդանայ, որ ռէֆորմների լոյսը փոքրները ոչնչանան։ Այդտեղ կարծում են, որ հարկաւոր դէպքում Ռուսաստանը և Աւստրիան կընդարձակեն իրանց ծրագիրը, կը յարմարեցնեն ներկայ դրութեան և, գլխաւորապէս, ստատիկ հսկողութիւն կունենան նրա գործադրութեան վրա։

—Նապոլիայի համալսարանի պրոֆէսոր Տոմինու հրատարակել է մի նոր յիշատակագիր, որի մէջ նա պնդում, թէ անհրաժեշտ է անմիջապէս պատերազմ յայտարարել Ռուսաստանին։ Իր ընդարձակ յիշատակագրի մէջ պրոֆէսորը ապացուցանում է, որ ժամանակակից համաշխարհային ձգտումը՝ փոքր երկիրների կլանումը մեծերի կողմից և իմպէրիալական գաղափարը շարունակ զարգանում են։ Նոյն իսկ ամերիկացիները հրաժարվել են Մոնրէոյի վարդապետութիւնից ի նպաստ իմպէրիալիզմի։ Միացեալ-նահանգների կողմից Ֆիլիպեան և Զավայի կղզիները միացնելը, ապա Տրանսվալեան հանրապետութեան անկումը ուղղակի հետեւանք են իմպէրիալիստական վարդապետութեան զարգացման։ Անկասկած, Գերմանիայի անկախութիւնը հանդիսանում է ուղղակի հակառութիւն ժամանակակից համաշխարհային քաղաքականութեան յիշեալ երեւոյթին։ Շօշափելով ապա Նապոլիայի խնդիրը, պրոֆէսորը ասում է, որ երկրի ժողովուրդը աճում է զարմանալի արագութեամբ և Նապոլիայի պարտաւորութիւնն է կեանքի մէջ մտցնել իմպէրիալիզմի վարդապետութիւնը։ Ռուսաստանը անում է Մանջուրիայում ինչ որ կամենում է, և այդ բացում է Նապոլիայի ձեռքերը, Ռուսաստանին պատերազմ յայտարարելու համար հարկ չը կայ նախնական բանակցութիւններ սկսել։ Անդլիայի հետ Նապոլիան կարող է նրան միայն յայտնել պատերազմի սկզբի մասին, իբրև կատարված իրողութիւն։ Եւ ճշմարիտ, շարունակում է պրոֆէսորը, ամեն մի ինտելլիգենտ անձն հասկանում է, որ վոչ թէ ուշ պատերազմ պէտք է ծագէ։ Ինչու ուրեմն ոչ այժմ։ Նապոլիայի սպառազինութիւնները ամենեին թոյլ չեն Ռուսաստանի սպառազինական ոյժերից։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՀ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԸ

9 սեպտեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Պետական բանկի խորհրդի անդամ Տիմաշեվին Բարձրագոյն հրամայված է պետական բանկի կառավարիչ լինել։

Կ. ՊՕԼԻՍ։ Լուրերին նայելով, Բակլիկա գիւղը, Կիրկ-Քիլիսէի մօտ, աւերված է Թիւրքաց զօրքերի և բաշիբուզուքների ձեռքով, մի և նոյն ժամանակ ապտնված են շատ գիւղացիներ։ Թիւրքական կողմից չարագործութիւնը վերագրվում է ապատամբներին։ Համբէլլի գիւղը նոյնպէս աւերված է։ Զինւորները հրացանազարկ արին Կէպրէլիի շուկայում երկու մեծամեծներին։ Հրացանի գնդակներով վիրաւորված են և ուրիշ անձինք—Ճիշդ չեն Երզնկայում, Դամասկոսում և Բաղդադում 4-րդ, 5-րդ և 6-րդ զօրաբաժինները գէնքի կանչելու մասին տեղեկութիւնները—Այստեղ չափազանց կատաղութիւն է յարուցել այն կարգադրութիւնը, որով Թիւրքիան արգելել է ալիւրի և ցորենի ներմուծումը Բոլգարիայից։ Միմիայն Վարնայից ամսական մինչև 80,000 կիլոգրամ ալիւր է ստացվում։

ՍՕՖԻԱ։ Թիւրքիան համոզված է, որ բոլգարական կաբինէտը անկեղծ ցանկանում է խուսափել վէճից և պայմանաւորվել modus vivendi-ի վերաբերմամբ։ Բ. Դուբը և սուլթանը պատրաստ են խիստ հրամաններ տալ զօրքերին, որ վերջինները խնայեն անզէն ազգաբնակութիւնը ապատամբութեամբ վարակված տեղերում և մի և նոյն ժամանակ հաստատել տեղական ինքնավարութեան տեսակ մի բան իսան յանձնաժողովների ձեւով, որոնք բաղկացած կը լինեն Թիւրքերից, մակեդոնացիներից, բոլգարներից, յոյներից և վլախներից։ Զարգացման դեռ առաջին ստադիայում գտնվող ծրագիրը պարունակում է հարկահանութեան կարգի կատարեալ ռէֆորմ։

ՍՏՈԿՀՕԼՄ։ Օկսֆորդում, Մոտալում, Վադաէնում և Էստէր-Գոտգլանդ նահանգում զգայվում էր հողի երկու զօրեղ ցնցումն։

ԼՕՆԴՕՆ։ Առաստին Զէմբերլէն նշանակված է գանձապետութեան կանցլեր, լորդ Սէլբորն—կոլոնիաների մինիստր, Արնոլդ Ֆորստէր—զինւորական մինիստր և Բրոդրիկ—Հնդկաստանի պետական քարտուղար։

ԴԱՆՑԻԳ։ Կայսրի ներկայութեամբ տեղի ունեցաւ Վիլհելմ I կայսրի արձանի բացումը։

ՍՕՖԻԱ։ Զինւորական մինիստրութիւնը կանչեց արտաքսման գանվող օֆիցէրներին։

Տեղի ունեցաւ պատերազմ Կոտոգանիի շրջաններում, սահմանի մօտ։

ՎԻԷՆՆԱ։ Գերմանական կայսրը այցելութիւն գործեց Գոլուխովսկիին և առանձին ունկնդրութեան ընդունեց արտաքին գործերի մինիստր կոմս Գոլուխովսկիին և գերմանական դեսպան կոմս Վէդէլին։

ԲԵՐԼԻՆ։ Օդագնաց Սպէլտէրինի սեպտեմբերի 6-ին Ցերմատոտում բարձրացաւ երկու ուղեկիցների հետ, անցաւ Ալպերի վրայից և աջողութեամբ իջաւ Բրինեսակո, Տէսպինան կանտոնում։

ՏԱՆՖԷՐ։ Սուլթանի զօրքերը մեծ յաղթութիւն տարան նախագահի զօրքերի վրա։

ԿԱՐԱՆԱՍ։ Պետութիւններս պահանջեցին վիլէյուէլական կառավարութիւնից նրա վրա պարտք մնացած 44,599,560 դոլլար։

Կ. ՊՕԼԻՍ։ Տիեզերական պատրիարքը բոլոր ուղարկեց դիպլոմատական միսիաներին բոլգարների արտայայտած մեղադրանքների դէմ, որ իբր թէ յոյն հոգեւորականութիւնը աշխատում է բռնի կերպով ռեակցիական պատրիարքի իշխանութեան տակ գրաւել բոլգարական հարցերի հետ, իրական կեանք չը կայ նրանց համար։ Բնական է, որ այսպիսի մշուշային, վերամբարձ ուղղութիւններին փարէին այն իսկ միջավայրի դրագէտները, ուր առանց այդ էլ հողի, շրջապատի, հասարակական հարցերի գաղափար չը կար։

Վերջին երեք-չորս տարիների ընթացքում թուրական այդ ուղղութեան դէմ սկսվել է մի հոսանք, որի նշանաբանն է ժողովուրդ և հող։ Գաւառացի գրողները բերին այդ հոսանքը. նրանք հասկացան, որ դաղթականական անհոգ ու անարիւն գրականութիւնը չէ կարող առաջ գնալ, որ այդ մեռելութեան մէջ կենդանութեանք շարժում կարող է մտցնել միակ անփոփոխ կենդանի մեծ ոյժը—ժողովուրդը։ Նրանք բողոքեցին Գոլոսի կոսմոպոլիտական անտարբերութեան և արհամարհանքի դէմ և իրանք սկսեցին մի նոր գրականութիւն, որ Գոլոսի գրողների կողմից ստացաւ «գաւառական գրականութիւնը», փոքր ինչ արհամարհական անունը։ Սակայն անունը ոչինչ է, արհամարհանքը ազդութիւն է այս դէպքում։ Փաստը այն է, որ վէպերի, պատկերների մէջ դուրս եկաւ հայ գիւղը, գիւղական աշխարհը իր խօսքը արտասանեց, իր պատկերները առաջ քաշեց։

(Պը շարունակվի)

էր «թեքը գլուխը պահելու»։ Սան-Ստեֆանոյի և Բերլինի դիմումները չատ նեղացրել էին նրան։ Եւ երբ Ներսէսը ոգեորված խօսում է իր տրած քայլերի մասին, հին պահպանողականը, իր սիգարը կամաց-կամաց ծխելով և աչքերը ծռիին յառած, հեգնական ժպիտով ասաց նրան.

—Սրբազան, երբ սուլթան Մէճիտին օրով Եաթթը Շէրիֆը կարդացուեցաւ, Յակոբոս պարիարքնես մայր եկեղեցին մէջ շատ մը բարեմաղթութիւններ ընելէ և ժողովրդին մեծամեծ յոյսեր տալէ յետոյ, աթոռէն ելաւ ու քիչ մը ցած բայց խորհրդաւոր ձայնով մը ըսաւ. «Ի վերայ այսր ամենայնի, օրհնեալ ժողովուրդ, Թագաւորնես ա-ա-ճիկ է»։ Սրբազան, տարիկայ մի մոռնանք, և ըստ այնմ ազգը կառավարեցէք։

Այսպէս ահա պ. Արփիարեանի գծագրած էֆէնդիական տիպը։ Հայրապետ էֆէնդին իր ճանապարհով է առաջ գնում, տէր Յուսիկը—իր ճանապարհով։ Ըստ երեւոյթին, այս երկու ճանապարհները երբէք չը պիտի հանդիպէին իրար։ Բայց վէպիկի մեծ կենսականութիւնը էնց այն հանգամանքի մէջ է, որ վերջում Հայրապետ էֆէնդին, գործած, խրատված ու վերածնված, բերում խառնում է իր ճանապարհը դիւղական քահանայի ճանապարհի հետ։ Իրականութիւն է ըղխում պ. Արփիարեանի իւրաքանչիւր տողից. դուք կարդում էք տաղանդաւոր գրուածքը այնպիսի մի հաճելիութեամբ և շնորհակալութեամբ, որպիսին վերջին տարիներում չէ պատճառել ոչ մի հայերէն վիպագրութիւն։

«Կարմիր Ծամոցից յետոյ աչքի ընկնող վիպական գրուածքն է պ. Ռ. Զարդարեանի «Սև հաւը կանչեց» վէպիկը։ Աչքի է ընկնում նա ոչ այնքան իբրև գեղարուեստական գործ, որքան իբրև դրական նոր երեւոյթ Թիւրքահայերի գրականութեան մէջ։

«Բանբերի» նոյն այս համարում ընթերցողը կը կարդայ «Արեւմտեան հայոց արդի գրականութիւնը» վերնագրով յօդուածը, որ թէև մի սիստեմատիկ տեսութիւն չէ, աւելի նման է առանձին-առանձին պատկերների մի ժողովածուի, բայց հետաքրքրաշարժ է և ուսանելի իր ընդհանուր վերլուծումներով, հայեացքներով, հմուտ և լաւատեղեակ վերլուծումներով։ Այդտեղ հեղինակը, որ ծնված է երկու աստղի տակ, շատ ճիշդ նկատում է, որ իսկապէս ճիշդ չէ «արեւմտեան հայոց գրականութիւն» ասելով հասկանալ ընդհանուր Թիւրքահայոց գրականութիւն։ Գրականութիւն ունեն Կ. Պոլիսը և Իզմիրը, որոնք սակայն, Թիւրքաց Հայաստան չեն, այլ օտար հողի վրա հաստատված հայ գաղթականութիւններ։ Բուն Թիւրքաց Հայաստանը չունի գրականութիւն։ Ցիշեալ երկու գաղթականութիւնները տուել են և տալիս են հայերէն գրականութեան բոլոր ճիւղերը, բայց տալիս են իրանց սեփականը, այսինքն գաղթականականը, որ երկրից ու ժողովրդից հեռու է, ապրում է օտար միջավայրի մէջ, որնվում է օտար օդով ու ջրով։ Կ. Պոլսի և Իզմիրի գրագէտները նախ և առաջ դրական լեզու դարձրին Թիւրքական լեզուի ստատիկ ազդեցութեան ենթարկված պոլսական բարբառը, իսկ հայաստանցու, բուն ժողովրդի լեզուն մնաց անմշակ, մոռացված ու արհամարհված։ Ժողովրդական լեզուի հետ արհամարհվեց և ժողովրդական կեանքը, ժողովրդի բուն հայրենիքը։ Ստեղծվածը մի խորթ գրականութիւն էր, կոսմոպոլիտական միջավայրի մի արդիւնք, որ նոյնքան կարող էր վերաբերվել հայ կեանքին, որքան և մի այլ օտար կեանքի։ Պոլսեցին ոչ միայն չէ ճանաչում գաւառը, բուն ժողովուրդը, այլ և արհամարհանքով է վերաբերվում նրան։ Եւ նա պատժվում էր իր այդ վարմունքի համար. նրա ոտի տակ հաստատուն հող չէր մնում, նա տալիս էր օդից ու ջերմութիւնից զուրկ մի գրականութիւն, որ հոգմահարվում էր սումեն կողմից, նայած թէ արեւմտեան ինչ ազդեցութիւն էր գործում և ում էին ուզում նմանվել Թիւրքաց մայրաքաղաքի գեղագէտները։ Վերեւում մենք ասացինք, որ դեկադենտութիւնը առ այժմ միայն Թիւրքահայ գրողների մէջ է տարածվում։ Եւ ուրիշ կերպ չէր կարող լինել. Կ. Պոլսի գրական գպրոցը կարող էր այդքան հեշտ ու շուտ տալ այդ մոդեռն ուղղութիւնը։ Դեկադենտութիւնը. սիմբոլիզմը ոչինչ կանգ չունեն տեղի, հայրենիքի, հողի, հասարակական հարցերի հետ, իրական կեանք չը կայ նրանց համար։ Բնական է, որ այսպիսի մշուշային, վերամբարձ ուղղութիւններին փարէին այն իսկ միջավայրի դրագէտները, ուր առանց այդ էլ հողի, շրջապատի, հասարակական հարցերի գաղափար չը կար։

Վերջին երեք-չորս տարիների ընթացքում պոլսական այդ ուղղութեան դէմ սկսվել է մի հոսանք, որի նշանաբանն է ժողովուրդ և հող։ Գաւառացի գրողները բերին այդ հոսանքը. նրանք հասկացան, որ դաղթականական անհոգ ու անարիւն գրականութիւնը չէ կարող առաջ գնալ, որ այդ մեռելութեան մէջ կենդանութեանք շարժում կարող է մտցնել միակ անփոփոխ կենդանի մեծ ոյժը—ժողովուրդը։ Նրանք բողոքեցին Գոլոսի կոսմոպոլիտական անտարբերութեան և արհամարհանքի դէմ և իրանք սկսեցին մի նոր գրականութիւն, որ Գոլոսի գրողների կողմից ստացաւ «գաւառական գրականութիւնը», փոքր ինչ արհամարհական անունը։ Սակայն անունը ոչինչ է, արհամարհանքը ազդութիւն է այս դէպքում։ Փաստը այն է, որ վէպիկի, պատկերի մէջ դուրս եկաւ հայ գիւղը, գիւղական աշխարհը իր խօսքը արտասանեց, իր պատկերները առաջ քաշեց։

(Պը շարունակվի)

քական էկզաբխին ստորագրեալ անձանց։ Ցիշատակագիրը մատնացոյց է անում, որ Մակեդոնիան սշաւենական երկիր դարձնելու համար հարկաւոր կը լինէր ջնջել նրա ազգաբնակութեան երկու երրորդը, որ բաղկացած է յոյնթիւրքական տարրից։ Ապա բողոք է յայտնվում յոյների վերաբերմամբ ապատամբների կատարած գազանութիւնների դէմ։

ՍՕՖԻԱ։ Լրագրական տեղեկութեան համեմատ, Կրէտա կիրճում և Սարուսա հովտում տեղի ունեցած պատերազմի մէջ 500 թիւրքեր սպանվեցին դինամիտային պայթիւններով։

ԲԵԼԳՐԱԴ։ Մինչև երեկոյ սկուպշտինայի պատգամաւորների ընտրութիւնը հանդիսա անցաւ։ Զափաւոր արմատականների շանսերը լաւացան։ «Народни Листи» լրագրում հրատարակված է Նիշի դատարանի գլուխ գնդապետ Նովակովիչի երկար պաշտպանական յոդուածը, որ մատնացոյց է անում, որ իր պարտքը, որպէս օֆիցէրի, պահանջում էր, որ ինքն հանդէս գայ իր այն ընկերների դէմ, որոնք օֆիցէրական համազգեստ հագած սպանեցին իրանց թագաւորին, որին նրանք հաւատարմութեան երդում էին տուել։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՓԱՍԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻՏՈՒԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ԾԱՆՈՒՑԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ժամերը նշանակված են Պետերբուրգի հաշուով. փոխադրում Թիֆլիսի հաշուով)

Արագ գնացք Թիֆլիսից—Բաթում ամեն օր դուրս է գալիս առաւօտեան 9 ժ. 39 ր. (10 ժ. 37 ր.) հասնում է Բաթում երեկոյեան 8 ժ. 3 ր. (9 ժ.)։

Արագ գնացք Բաթումից—Թիֆլիս ամեն օր դուրս է գալիս երեկոյեան 10 ժ. 24 ր. (11 ժ. 22 ր.), հասնում է Թիֆլիս առաւօտեան 8 ժ. 44 ր. (9 ժ. 42 ր.)։

Փոստատար գնացք Բագուից դուրս է գալիս երեկոյեան 9 ժ. 18 ր. (10 ժ. 16 ր.), հասնում է Թիֆլիս ցերեկվայ 4 ժ. 25 ր. (5 ժ. 23 ր.), դուրս է գալիս Թիֆլիսից երեկոյեան 5 ժ. 20 ր. (6 ժ. 18 ր.), հասնում է Բաթում առաւօտեան 6 ժ. 5 ր. (7 ժամ 3 րոպէին)։

Մարդատար գնացքը Բագուից դուրս է գալիս ցերեկվայ 1 ժ. 3 ր. (2 ժ. 1 ր.), հասնում է Թիֆլիս առաւօտեան 6 ժ. 5 ր. (7 ժ. 3 ր.), դուրս է գալիս Թիֆլիսից առաւօտեան 6 ժ. 51 ր. (7 ժ. 49 ր.), հասնում է Բաթում երեկոյեան 6 ժ. 58 ր. (7 ժ. 56 ր.)։

Փոստատար գնացքը Բաթումից դուրս է գալիս դիշերվայ 9 ժ. 23 ր. (10 ժ. 21 ր.), հասնում է Թիֆլիս ցերեկվայ 10 ժ. 10 ր. (11 ժ. 8 ր.), նորից դուրս է գալիս Թիֆլիսից ցերեկվայ 10 ժ. 51 ր. (11 ժ. 49 ր.), հասնում է Բագու առաւօտեան 5 ժ. 8 ր. (6 ժ. 6 ր.)։

Մարդատար գնացք Բաթումից դուրս է գալիս առաւօտեան 9 ժ. 39 ր. (10 ժ. 37 ր.), հասնում է Թիֆլիս երեկոյեան 10 ժ. 3 ր. (11 ժ. 1 ր.), դուրս է գալիս Թիֆլիսից երեկոյեան 10 ժ. 34 ր. (11 ժ. 32 ր.), հասնում է Բագու ցերեկվայ 3 ժ. 2 ր. 4 ժ.)։

Փոստատար գնացքը դուրս է գալիս Թիֆլիսից դէպի Երևան երեկոյեան 11 ժ. 32 ր. (12 ժ. 30 ր.), հասնում է Երևան 5 ժ. 14 ր. (6 ժ. 12 ր.), հասնում է Կարս 2 ժ. (2 ժ. 58 ր.)։

Փոստատար գնացքը Կարսից դուրս է գալիս ցերեկվայ 3 ժ. 57 ր. (4 ժ. 55 ր.), հասնում է Ալէքսանդրոպոլ երեկոյեան 7 ժ. (7 ժ. 58 ր.), Երևանից դուրս է գալիս 11 ժ. 6 ր. (12 ժ. 4 ր.), հասնում է Թիֆլիս առաւօտեան 5 ժ. 11 ր. (6 ժ. 9 րոպէին)։

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
(Կուկիա, Վօրոնցօվի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր. բացի կիրակի օրերից։
ԸՆԴՈՒՆԵՑՆԵՐԸ
Բ. Ե. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, վիներական (սիֆիլիս) և միզասեռ. հիւանդ.
ՋԻՆՕՎԵԱՆ—9—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային։
Մ. Գ. ԵԼԵՏՐՈՆԵԱՆՑ—10—11 ժ. մարթու, վիներական և վիրաբուժութիւն։
Զ. Ի. ԲԵՐԲԵԱՆԵՍՆԵՑ—11—12 ժ. մանկաբարձութեան կանանց և երեխայոց հ.
Կ. Ի. ԳԶԵԼԻԵՎ—12—1 ժ. ականջի, քթի և կոկորդի հ.
Գ. Ա. ԹԱՐԻԱՆԵԱՆՑ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ. երիկուշ. չարաք. ուրբաթ։
Ա. Գ. ԳԱՐԱԳՇԵՏԵԱՆՑ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ. երեքշ. հինգշ. շաբաթ։
ԵՐԵԿՈՅՆԵՐԸ
Ն. Ն. ՍՈՍՏՍՈՎԿՈՎ—5—6 ժ. վիրաբուժ. մարթու և վիներական հ.
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ՇԵՐԲԱԿՈՎԱ—7—7½ ժ. մանկաբարձութեան և կանանց հ.։
Գ. Ա. ԹԱՐԻԱՆԵԱՆՑ—7½—8 ժ.
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—7½—8 ժ.
Գնարը 50 կ. չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (Լիկոնբիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Ց. Ց. ԶԱՐԿՈՎԻՑԿԻ—առնք. ծաղկահատ և բժշկական մարմնամարզ. գիմել 11—1 ժ.։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
բժշկապետ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ

Մի Երիտասարդ

(աւարտած Ս. Մանուէլեանի մօտ)

Որոնում է պաշտօն հաշուապահի, օդնականի կամ դանձապահի։ Համաձայն է գնալ և օտար քաղաք։

Հասցէն՝ Тифлисъ, Серебрянный рядъ, д. Попова, № 30, Л. Сантурджіану.

(չ. կ.) 1—2

Մի Պոլսեցի Հայ Օրիորդ

Ցանկանում է հայերէն լեզուի դասեր տալ։ Հարցնել «Մշակի» խմբագրատանը։ 1—3

ՅՈՎՀ. ԱՐԱԲԱՋԵԱՆ

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ

Առաջին տարի . . 25 կ.
Երկրորդ տարի . . 30 կ.
Երրորդ տարի . . 40 կ.

Դիմել՝ Александрополь. Учителю Ованнесу Арабаджіанцъ. 2—5

ԾԱՆՈՒՑԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Պատրաստ են տպագրութեան համար. «Ալի Մէլիք և Սանասար», «Գարիկ Մհեր», «Ռոստոմ և Սալման» (3-րդ տպ.) «Ադիւծաձ Մհեր» (2-րդ տպ.) և «Ոլբիկնարի արցունքները»։ Ուրախութեան արտատանման եմ գնալու և փողի կարիք ունեմ, պատրաստ եմ ցանկացողներին յանձնել այդ վեց աշխատութիւնների հրատարակութեան իրաւունքը 300 ռուբլի կանխավճարով՝ մի տարի ժամանակով։

Դիմել՝ Тифлисъ, Алексѣевская ул., № 5, Бр. Акоповымъ. Ցանձնել Գրիգոր Բաղասեանցին։ 2—2

Լոյս տեսաւ

Վ. ԼՈՒՆԿԵՎԻՉ

ԲՆՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿՈՒ ՄԵԾ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ։

Թարգմանութիւն Ցակ. քահ. Սարիկեանի։

Գինն է 30 կոպ.

Դիմել՝ Владикавказъ, свящ. Акопу Сарикянъ. 2—3

ԳՊՐՈՑ ԿԱՏ. ԼԻՍԻՑԵԱՆԻ

Ընդունվում են երկու տեղի մանուկներ պատրաստականի բոլոր բաժանմունքները։ Բացի այդ, պատրաստվում են, հարազատ աղջկայ հետ,—աղջիկները 3-րդ, իսկ տղաները 2-րդ դասարանի համար։ Ուսումը սկսվում է սեպտեմբերի 6-ին։

Բէհբութեան փող., սեփական տուն, № 29։ 9—10

ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԲՐՕԿԱՐ ԵՒ ԸՆԿ.

յանձնարարում է

ԻՐ ԾԱՏԿՈՒԹԵԱՄԲ ԾԱԾՏԻ

ԳԼԻՑԵՐ-ՆԻ ՍԱՊՕՆ

Պահպանում է կաշուի փափկութիւնը և աւելցնում է սպիտակութիւնը

ԿՏՈՐԸ 20 ԿՈՊԵԿ

2—10 148,186

(Метцль). (ա. ամ. 10)

ԳՈՒՏՏԵՆԲԻԷՐԳ

գրախանութում վաճառվում են

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՐԱԲԱՋԵԱՆԻ

Մայրենի լեզու ա. տարի պատկերներով 25 կ.
» բ. » » 30 կ.
» գ. » » 50 կ.

Նոյն տեղը վաճառվում են ամեն տեսակ հայերէն և ռուսերէն գասագրքեր կազմած և անկազմ։ Գումարով գնողներին զիջումն կը լինի։ Առանց կանխավճարի ոչ ոքի գիրք չեն ուղարկվում։

Դիմել. Книжный магазинъ „Гуттенбергъ„, (Дворцовая). Г. Галустяну. 3—3

SELIAN HOWARD Co.

№ 5, bhatham Row. Boston Mass. U. S. A.

Պատիւ ունինք ծանուցանել ռուսահայ հասարակութեան և այլոց, թէ տարիներէ ի վեր Աւետիս Գ. Սէլեան և ընկ. անուամբ շարունակված վաճառականական և յանձնարարական առևտրի Բոստոնի պատուաւոր ընտանիքի մը անդամներէն փորձառու և բարձր նկարագրի տէր Ար. Զարդ Հ. Հավրդի ընկերակցութեամբ վերակազմված է և պիտի շարունակվի ներկայ անունով։ Ընկերութիւնս որոշած լինելով իր վաճառականական յարաբերութիւնները ընդարձակել ի Ռուսաստան ևս, հարկ համարած է այս յայտարարութիւնը դնել «Մշակում», որոնք որ մշակել կուզեն գործի յարաբերութիւն Ամերիկայի հետ՝ կրնան դիմել մեզ, պատրաստ ենք մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդել ո և է պահանջված ապրանքի վրա և հաղորդել մեր պայմանները։ Տեղի հեռաւորութիւնը ի նկատի ունենալով՝ հաստատած ենք դրամատնական յարաբերութիւններ և դիւրութիւններ։ Աւելորդ չի լինի յիշել, թէ հետևեալ ապրանքներ և շատ մը այլք կրնան շահաւոր կերպով արտածվել հոս. բուրդ, մորթ, մուշտակ, ոչխարի աղիք, ընկուզեղէնք, արևելեան գորգեր և այլն և այլն. ներածվին՝ կտաւ, ուրց, երկրագործական և այլ մեքենայք, երկաթեղէն իրեր և այլն և այլն։

ԲՈՍՏՈՆ ԱՄԵՐԻԿԱ. ՍԷԼԵԱՆ—ՀԱՎՐՏ ԸՆԿ.

1—10

ՊՈՒՇԿԻՆԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳՈՒՄ

ԼԵՇՏՈՒԿՈՎ ՓՈՂՈՑ, 4.

Ընդունում է մատչելի գնով ամեն տեսակ տպագրական, վիմագրական, կազմարարական և գծագրական գործեր։ 1—10

Լ. Փ. ԿՆԻՆԱՅԻ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆՈՒՄ

(Михайловскій пр., д. Сливицкой, № 81)

Ընդունելութիւնը սկսված է սեպտեմբերի 1-ից, իսկ պարապմունքները—սեպտեմբերի 9-ին։ Գիանոյի դասաւանդութիւնը։

Մասնաշխատութիւնը։ Պատրաստել երաժիշտ-ուսուցիչներ։ Աւարտողները ստանում են վկայական և իրաւունքներ։

Լէշնիդ Գնինայի „УНИВЕРСАЛЬНЫЯ УПРАЖНЕНІЯ“ գիրքը, որ հաշուում ամենանաչաւ ձեռնարկ դաշնամուրի տեխնիկայի համար և որը ընդունված է արտասահմանեան կոնսերվատորիաներում և յայտնի երաժշտական ուսումնարաններում, կարելի է գնել Ռուսաստանի բոլոր երաժշտական խանութներում, իսկ Թիֆլիսում Լ. Փ. Կնինայի երաժշտական ուսումնարանում։

Ուշադրութիւն պէտք է դարձնել վերնագրի վրա՝ „Универсальныя упражненія“.

Գինն է 1 Ր. 50 կ.

(կ. չ.) 1—4

ԼՈՒՑՈՒՑԵՍԱՒ

2-րդ տպագրութեամբ

Կ. ԿՈՒՍԻԿԵԱՆՑԻ և ԼԵՒՈՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆՑԻ

Կազմած

ՄԱՅՐԵՆԻ ԽՕՍՔ

Ընթերցանութեան ձեռնարկ 3-րդ և 4-րդ տարիների համառօտ հայերէն-ռուսերէն բառգրքով։

ԳԻՆՆ է 70 ԿՈՊ.

Դիմել. Թիֆլիս՝ «Մուրճի» խմբագրատուն կամ «Գուտենբերգ» և «Կենտրոնական» գրավաճառանոցներին։ 6—10

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ

ԵՐԿՈՒ ՍԵՌԻ ԱՆՁԱՆՑ ՀԱՄԱՐ

(Тифлисъ, Сололаки, Лермонтовская ул., № 9)

Առևտրական Կուրսերի նպատակն է՝ մասնագիտական առևտրական կրթութիւն տալ երկու սեռի անձանց և պատրաստել գործնական ճանապարհով հմուտ հաշուապահներ։ Աւարտողները ստանում են ատեստատներ։

Աւանդելի առարկաները որոնք են՝ 1) Առևտրական Տնտեսութիւն. 2) Առևտրական թուաբանութիւն. 3) Հաշուապահութիւն (պարզ, կրկնակի և բանկային). 4) Թուաբանութիւն համրիչի վրա. 5) Առևտրական թղթակցութիւն. 6) Առևտրական և մուրհակի կանոնադրութիւն և 7) Գեղագրութիւն, վառ ձեռքի ուղղելը։

Զրի ուսուցումն ցանկացողներին գրող մեքենայի վրա։ Պարապմունքները կուրսերում լինում են ամեն օր։

Ուսումը սկսվելու է սեպտեմբերի 15-ից։ Ընդունելութիւնը սեպտեմբերի 1-ից, ամենայն օր, առաւօտեան ժամը 10-ից մինչև 12-ը, և երեկոյեան 4-ից մինչև 8 ժամը, կուրսեր հիմնողի բնակարանում, Սօլօլակում, Ալէքսանդր Փրիդոնովի տանը № 9, Սերգիեվսկայա և Լերմոնտովսկայա փողոցների անկիւնում։ Ծրագիրը և կանոնները կարելի է ստանալ ձրիապէս կուրսեր հիմնողի բնակարանում։ Օտարաքաղաքացիք դիմում են՝ Тифлисъ, С. П. Мануэльянцу. (չ. կ.) 25—25

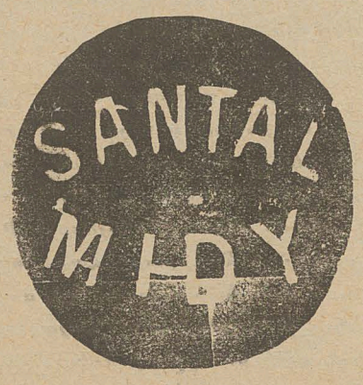

ՊԱՐԻԶԻ ԴԵՂԱԳՈՐԾԻ

ՍԱՆՏԱԼ ՄԻԴԻ

ԹՈՒՂԹԷ ՏՐՎԱԾ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ

Այս կապսիւլների մէջ պարունակված զուտ սանտալի էսանցիան բժիշկները խորհուրդ են տալիս գործածել սմբելի (գաղտնի հիւանդութիւնների) դէմ, կապայ-բալզամի և կուբեբայի փոխարէն։ Նա ներգործում է աւելի արագ, չէ յոգնեցնում ստամոքսը, ոչ մի հոտ չէ պատճառում և ոչնչացնում է փսխումն ու կլտիկը։

Կեղծիքներից խուսափելու համար պահանջեցէք, որ իւրաքանչիւր կապսիւլի վրա սև տառերով գրոշմված կնիքը։

Պահեստը Ռուսաստանի գլխաւոր դեղատներում։

(5, 10, 15, 20 և 25) 37—60

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 9 Сентября 1903 г.

Электропечатня Груз. Изд. Т—ва, В. Валевская ул.